

Differentiatie op taakgerichtheid

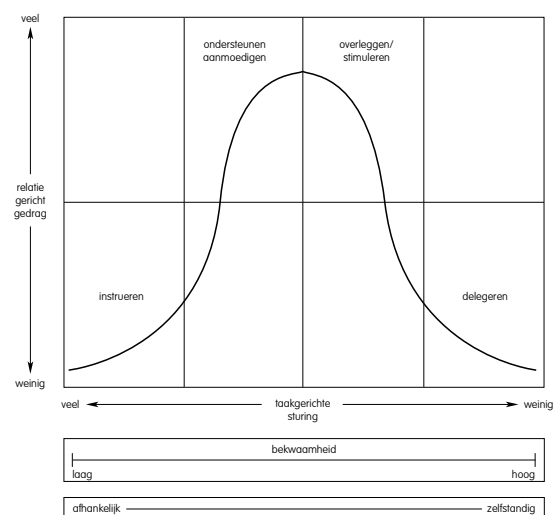

In '20 seconden' komt alles bij elkaar.

In een oogwenk komt alles bij elkaar: een leerling die niet aan het werk gaat, de stof die vandaag op het programma staat en van de klas even doorpakken vraagt, de visie van school of minister: via de lessen de talenten van alle leerlingen ontwikkelen. Hoe doe je dit in dat ene moment? Wat krijgt voorrang? Wat is de juiste balans? Omgaan met verschillen speelt zich voortdurend af in deze '20 seconden'. Of zoals het in diverse onderzoeken wordt genoemd: 'bumpy moments'. Een docent maakt op zo'n moment voortdurend keuzes om te kunnen handelen. Van belang is daarbij een goed beeld te hebben van de leer- en gedragskenmerken van de leerlingen in de groep.

1. Schema taakgerichtheid

Omgaan met verschillen tussen leerlingen kan vorm en inhoud krijgen door na te gaan in welke mate leerlingen taakgericht bezig zijn. Hoe gaan leerlingen aan het werk? En in welke mate pakken leerlingen hun taak op? Welke leiding door de docent is daarbij dan gewenst? Het schema hiernaast geeft daar zicht op.

Differentiatie op taakgerichtheid

Aanbeveling : deel een klas in met behulp van bovenstaand schema. Zet de namen van leerlingen in het schema. Wie komt waar? Welk beeld ontstaat er? Hoe meer leerlingen aan de linkerkant van de verdeling zijn geplaatst, hoe meer ondersteuning door de docent gewenst is. En hoe meer aandacht er nodig is om zelfwerken van leerlingen te ontwikkelen. In de rechterhelft staan de leerlingen met meer taakgericht gedrag. Bij hen is het mogelijk om de zelfstandigheid verder uit te bouwen. Dat kan door samenwerkend leren in te zetten als onderwijsstrategie. Zo krijgen de leerlingen die het aan kunnen, de ruimte om zelf aan de slag te gaan.

2. De klas in beeld in 10 vragen

Het bovenstaande instrument is een vertrekpunt. De hierna volgende vragen bieden houvast om omgaan met verschillen verder voor te bereiden. De volgende stap is het omzetten van deze informatie naar een plan van aanpak voor de hele groep.

- Hoe zijn de prestaties van verschillende groepen leerlingen in de klas?
- Hoe is de taakgerichtheid (werkcultuur) in deze groep ?
- Hoe besteed ik aandacht aan leerlingen die een zetje nodig hebben?
- Wat hebben de leerlingen in hun vingers en wat nog te weinig?
- Zijn de taken voor leerlingen te doen? Te makkelijk? Te moeilijk?
- Wat voor beeld ontstaat uit een foutenanalyse, waar zitten hiaten. Wat is de oplossing?
- Zijn onze leermiddelen voldoende afgestemd op wat we willen bereiken?
- Is afstemming met collega's gewenst? Met wie? Wat ga je met ze bespreken? Wanneer?
- Wie zit waar in deze klas? Is het gelet op de werkcultuur nodig om daar een verandering aan te brengen?
- Hoe maken we een actieplan samen met de leerlingen?

Regie op eigen onderwijs

Leerlingen tot leren brengen, vraagt van de docent om het eigen gedrag af te stemmen op de behoeften van verschillende groepen leerlingen. De jaren in het voortgezet onderwijs zijn een belangrijke periode in de ontwikkeling naar volwassenheid. In deze levensfase ontwikkelen leerlingen zich (verder) tot zelfstandig functionerende personen. Dat doen zij zelf, maar niet alleen. Leren is een sociale activiteit, waarbij leerlingen zich geaccepteerd en gezien willen voelen. Onderdeel daarvan is dat ze ontdekken dat ze taken aankunnen. En dat de eigen inbreng ertoe doet. Het motiveert leerlingen om volgende stappen te zetten om de eigen kennis en vaardigheden uit te breiden of te verdiepen. Hoge verwachtingen hebben over leerlingen, de leertaak en de leeromgeving zo inrichten dat alle leerlingen aan het werk kunnen, motiveert tot leren. Uit onderzoek blijkt dat leerlingen aan het werk gaan als de docent zijn handelen afstemt op drie basisbehoeften van leerlingen:

- Ik hoor erbij en ik word gewaardeerd (relatie).
- Ik kan iets (competentie).
- Ik kan iets zelfstandig, zonder dat ik anderen nodig heb (autonomie).

Met het klassenoverzicht op tafel kan de docent nagaan welke regie gewenst is om leerlingen aan het werk te hebben. Het is leidinggeven aan leren. Er zijn verschillende mogelijkheden: sturen-instrueren, ondersteunen, stimuleren en delegeren.

Handelen docent	Doel	Wat zie je de docent doen?
Sturen-instrueren	Ervoor zorgen dat de leerling gericht aan het werk gaat.	De docent werkt sterk taakgericht. Het is essentieel dat in ieder geval de kern van de stof op een goede manier aan bod komt. De leerling die gebaat is bij directe sturing heeft de instructie van de docent nodig om aan de slag te kunnen. Hij is van deze sturing afhankelijk. Anders gaat hij niet of ongericht aan het werk. De docent vertrekt vanuit 'wat kan de leerling (wél)'. Directe instructie, eventueel verlengde instructie en werken binnen een korte overzichtelijke tijdsplanning, zijn instrumenten om de leerling aan het werk te laten gaan. De docent houdt nauwlettend de voortgang in de gaten. Hij stelt de leerling regelmatig denkvragen. De docent bepaalt wie met wie samenwerkt en geeft richtlijnen hoe het werk aan te pakken. Aan het einde van de les is een kort feedbackgesprek met de leerlingen aan de hand van vragen zoals: <ul style="list-style-type: none"> - 'Wat heb je geleerd/wat is het resultaat?' - 'Hoe lang heb je over je werk gedaan?' - 'Hoe verliep de samenwerking?' - 'Zou je het volgende keer weer zo aanpakken?' - 'Wat zou je anders doen?'
Ondersteunen	Taakgerichtheid en zelfvertrouwen bij leerlingen ontwikkelen.	De docent geeft de leerling een extra zetje of aanmoediging om door te gaan op de ingeslagen weg. De docent is sterk taakgericht en sterk relatiegericht. De leerling in deze groep kan vooruit met een basisinstructie en de docent houdt in het oog of dat voldoende is. Het handelen van de docent kenmerkt zich door ondersteuning bieden, leerlingen aanmoedigen en activeren ten gunste van het zelfvertrouwen en ontwikkeling van een positief zelfbeeld: 'ik kán dit.'

Differentiatie op taakgerichtheid

		<p>Voorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 'Maak eens een planning waar ik nu bij zit'. - 'Neem mijn richtlijn er eens bij en vertel eens hardop hoe je je opdracht wilt aanpakken'. <p>Het is een vorm van preventief handelen om misverstanden en verkeerd begrip te voorkomen of tijdig op te vangen. Door de docent sterk geregisseerd samenwerkend leren is een werkwijze die hier goed op aansluit. Hierbij is een doordachte samenstelling van de groepen leerlingen/tweetallen een belangrijk punt van aandacht.</p>
Stimuleren	Impuls bieden aan het leerproces met aandacht voor de eigen verantwoordelijkheid van leerlingen.	<p>De docent geeft basisinstructie en is daarnaast sterk relatiegericht. Er is sprake van gedeelde verantwoordelijkheid bij docent en leerlingen. Door het stellen van vragen over de aanpak en het gesprek hierover, ontstaat het inzicht. De docent stelt veel vragen over hoe de leerling het leren aanpakt.</p> <p>Voorbeelden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 'Lukt het je om deze taak uit te voeren? Hoe pak je dit aan? Waar begin je mee? En wat doe je daarna? Waar moet je dan vooral op letten?' - 'Het is handig om te werken met een goede planning. Ik stel voor dat je eerst een planning maakt en dat we deze dan samen bespreken. Helpt dit je verder?' - 'Wat is belangrijk voor het samenwerken bij deze opdracht? Wat heb je nodig? Wat kunnen we afspreken als jullie vastlopen?' <p>De docent laat de leerlingen meer los en bespreekt uitkomsten. Bespreekt de inhoud en de uitkomst van het geleerde en ook het werkproces. Dat is van belang om de vaardigheid samenwerken, doorwerken ook als de docent niet in de buurt is, bij leerlingen te ontwikkelen.</p>
Delegeren	Bevorderen van verantwoordelijkheidsgevoel voor het eigen leerproces bij de leerlingen die dit aan kunnen. Leerlingen stimuleren en mogelijkheden creëren voor verdieping van het leren.	<p>De docent geeft (verkorte) instructie en geeft leerlingen ruimte om zelf aan de slag te gaan. Greep krijgen op de eigen voortgang is hierbij een belangrijk aandachtspunt. De rol van de docent is gericht op het volgen van de leervorderingen, bijvoorbeeld met feedbackgesprekken met deze leerlingen. Waar nodig speelt de docent in op ondersteuningsbehoeften. Het activeren van leerlingen, het tijdig inspelen op onderpresteren, ontwikkeling van effectieve zelfsturing bij leerlingen en het bevorderen van eigen keuzes en beslissingen staat centraal bij deze aanpak.</p> <p>Voorbeelden van vragen/opdrachten die hierbij passen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 'Bedenk een oplossing voor dit vraagstuk en presenteer die aan het eind van de les.' - 'Over drie weken moet je taak af zijn en de uitkomst moet aan deze vijf criteria voldoen: ...' - 'Geef mij zicht op je voortgang, zet je sterke kanten en je ontwikkelpunten voor het goed uitvoeren van deze activiteit in een schema en bespreek dat met mij.'

Kern van de voorgaande aanpak is dat de docent de onderwijsleeromgeving zo inricht dat leerlingen aan het werk gaan en optimaal gebruik maken van de mogelijkheden die deze omgeving biedt om te komen tot een hoog leerrendement en goede resultaten.

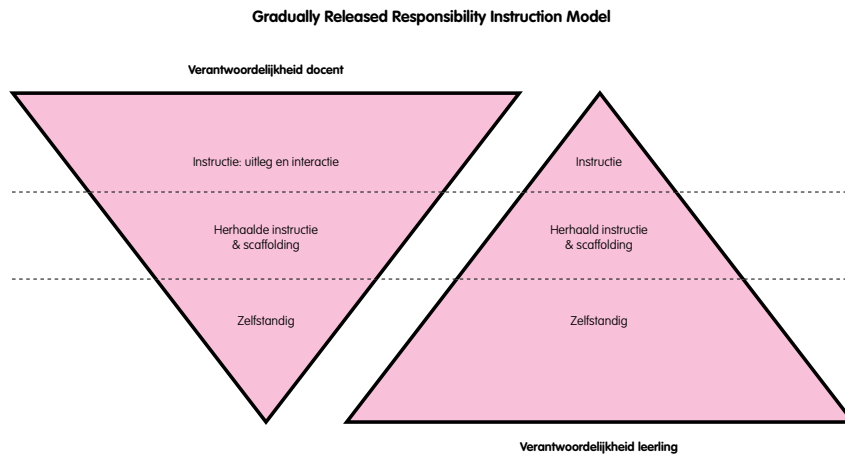
3. Balans Instructie/begeleiding en zelfstandig werken

De omvang van de groep leerlingen die herhaalde instructie nodig heeft varieert natuurlijk per groep. In klassen waar de taken zijn afgestemd op de

onderwijsbehoeften van leerlingen is er over het algemeen bij veel leerlingen sprake van taakgericht gedrag. Dit maakt het mogelijk om de zelfstandigheid van leerlingen verder uit te bouwen en, daarmee samenhangend, bewust samenwerkend leren te integreren als belangrijke onderwijsstrategie. Zo krijgen de leerlingen die het aan kunnen de ruimte om zelf aan de slag te gaan. Dit maakt het voor de docent mogelijk om de leerlingen, die het nodig hebben, extra of herhaalde instructie te geven. Waar het vooral om gaat is dat je als docent je ervan bewust bent dat sommige leerlingen de docent extra nodig voor voortgang in het eigen leerproces. Over het algemeen geldt dit voor alle vakgebieden.

Differentiatie op taakgerichtheid

Uiteraard speelt de capaciteiten van een leerling op de specifieke vakgebieden een grote rol. Bij het ene vak gaat het nu eenmaal gemakkelijker dan bij het andere vakgebied, wat automatisch ook betekent dat de mate van zelfstandigheid op de verschillende vakgebieden ook zal variëren. Uiteindelijk is het wel de bedoeling dat de mate van instructie afneemt en de mate van zelfstandigheid van leerlingen toeneemt. In schema:

Bron: D. Fisher en N. Frey (2008).

Tips

- Maak bij het uitvoeren van leertaken actief gebruik van gegevens die er over leerlingen beschikbaar zijn. Formuleer welke achtergrondinformatie u wilt hebben over leerlingen om te bepalen welke ondersteuning de leerling nodig heeft. Ga na of er leerdoelen of delen van de stof zijn die leiden tot een ander beeld van leerlingen. (bijvoorbeeld vanwege moeilijkheidsgraad). Geef aan wat deze informatie betekent voor de onderwijsaanpak.
- De kwaliteitskaart 'Een praktisch basismodel voor het verhogen van de prestatie en motivatie van alle leerlingen' (thema: Omgaan met verschillen, door: Fred Janssen) geeft een uitwerking om te komen tot hanteren van verschillen rond de inhoud van een vakgebied. Zodra de klas in beeld is, biedt dit model handreikingen voor differentiatie in instructie.
- Omgaan met verschillen betekent het onderwijs afstemmen op de ontwikkeling van leerlingen. En waar mogelijk de leerling begeleiden naar verdere zelfwerkzaamheid en zelfstandigheid. Bepaal in de vakgroep of -sectie op welke manier u dit kunt aanpakken gelet op de kenmerken van het vak.
  - Hoe ziet uitgebreide instructie er uit?
  - Hoe kunnen we variëren in instructie om te bereiken dat meer leerlingen de stof en de opdrachten begrijpen?
 Het is de moeite waard om met elkaar zicht te hebben op de belemmeringen en gezamenlijk te bepalen hoe u het leergedrag van leerlingen kunt bevorderen. Praktijkoriëntaties of actieonderzoek om handelingswijzen of instructievormen uit te proberen en het in beeld brengen (bijvoorbeeld met video, intervisie of gezamenlijk reflecteren op ervaringen) 'wat gaat goed' en 'wat is lastig', biedt teams de gelegenheid de eigen professionalisering vorm te geven.
- Lerend netwerk van collega's: omgaan met verschillen vraagt het nodige van docenten. Een aantal elementen rond omgaan met verschillen is alleen maar te leren door met elkaar een lerend netwerk te vormen. Het gaat hier vooral om het samen zaken uitproberen in de eigen onderwijssituatie. Deze ervaringen met elkaar delen leidt tot leren.
- Maak je eigen gereedschapskist: er zijn veel instrumenten en benaderingen om het werken met verschillen te bevorderen. Leerstijlen, verschil in leren tussen jongens en meisjes, meervoudige intelligentie, benutten van kennis over hersenontwikkeling bij jongeren (vooral bedoeld als achtergrondkennis), het opbouwen en versterken van motivatie. Maak met het eigen team/de eigen afdeling afspraken over het vullen van een gezamenlijke (digitale) gereedschapskist. Doel: samen te werken aan het uitbouwen van het eigen schoolrepertoire.
- Het is zinnig bij niet gericht werkende klassen na te gaan of er in de loop van de tijd 'aangeleerde hulpeloosheid' is ontstaan. Een docent kan dit patroon in de hand werken door te snel in te gaan op leerlingen die 'ik snap het niet' roepen. Dit is te veranderen met 'uitgestelde aandacht.' De docent gaat niet op alles in, heeft een vaste route door de groep om vragen te beantwoorden en hulp te bieden of extra instructie te geven.
- Opbouwen van taakgericht gedrag wordt bevorderd als leerlingen taken krijgen die voor hen te doen zijn. Niet te moeilijk voor wie niet zelf verder kan. En niet te makkelijk voor wie veel aan kan. Het zorgt ervoor dat leerlingen verder gaan in plaats van stoppen met het werk dan wel te weinig doen, omdat de leerling zich verveelt.
- Omgaan met verschillen komt aan op oefenen door docent én leerling. En realistisch zijn over wat kan en niet kan. Dat laatste is een beslissing die een docent of schoolleider niet in zijn eentje neemt. Samen optrekken van docenten en schoolleiding is een eerste vereiste om omgaan met verschillen gezicht te geven. Het vraagt een zekere mate van openheid en transparantie, bijvoorbeeld ten aanzien van wat er lukt, wat moeilijk is of wat je niet durft.

